

Saimaan ammattikorkeakoulu
Kuvataide Imatra
Kuvataiteen koulutusohjelma
Kuvanveisto

Laura Dahlberg

Kriittisen taiteen vaikuttavuus

Opinnäytetyö 2016

Tiivistelmä

Laura Dahlberg
Kriittisen taiteen vaikuttavuus, 34 sivua
Saimaan ammattikorkeakoulu
Kuvataide Imatra
Kuvataiteen koulutusohjelma
Kuvanveisto
Opinnäytetyö 2016
Ohjaajat: kuvataiteilija Ilmari Gryta ja taidekriitikko Hannu Castrén

Opinnäytetyö koostuu taitteellisesta työstä sekä kirjallisesta osuudesta. Taiteellisen työskentelyn lopputuloksena syntyi liikkuva installaatio, joka muistuttaa liukuhihnaa. Teos on suuri ovaalin muotoinen pöytä, jonka päällä erikoiset annokset kulkevat liukuhihnalla katsojan edessä. Annokset ovat muovisen ja luonnottoman näköisiä, mutta koostuvat syötävistä materiaaleista.

Teoksesta ilmenee tekijän halu pohtia ravintomme luonnetta sekä ihmisten käyttäytymistä. Tehokkuuden ylikorostuksen myötä myös elintärkeät asiat muuttuvat luonteeltaan terveydelle haitallisiksi. Lähtökohta aiheeseen oli kuitenkin huvittuneen kriittinen. Myös ruokaan liittyvä ilo ja ihmetys näkyvät teoksen toteutuksessa. Liikkuvaa installaatiota on jännittävä seurata ja annokset herättävät hilpeyttä.

Kirjallisessa osuudessa käsiteltiin kriittisen taiteen keinoja ja niiden mahdollisuutta vaikuttaa. Tarkoituksena oli löytää kiinnostavia tapoja tehdä kantaaottavaa taidetta ja tiedostaa sen mahdolliset ongelmat. Taiteen tekijän itsekriittisyys oli tärkeä lähtökohta. Mielipiteitä kriittisestä taiteesta on monia, kuitenkin ilmiötä tarkastellessa huomaa taiteen pysyvän aseman yhteiskunnassa. Jos ympäristössämme ilmenee vääryyttä, taide nousee aina jossain vaiheessa ilmaisemaan olevansa eri mieltä ja vaikuttaa osaltaan mahdolliseen muutokseen.

Asiasanat: kriittinen taide, vaikuttaminen, ravinto, installaatio

Abstract

Laura Dahlberg

The Effectiveness of Critical Art, 34 Pages

Saimaa University of Applied Sciences

Faculty of Fine Arts, Imatra

Degree Programme in Fine Arts

Sculpture

Bachelor's Thesis 2016

Instructors: Mr Ilmari Gryta, Visual Artist and Mr Hannu Castrén, Art Critic

The thesis includes artwork and textual part. The work of art is a motorized installation. It represents a big table where different portions go around. Portions look unnatural and plastic like, but are made from edible materials.

The reason for installation was to consider behaviour of people today. What we eat and why quickness goes before health. After all the approach to the theme was not unpleasant but amused. Joy and wonder that belongs to the nature of food can be felt. Following the moving plates in the exhibition space is capturing and exciting.

The reasons why critical artworks are made and how they can affect were the main subjects in the textual part. The purposes of the analysis were to find interesting ways to realise critical artworks and to find the possible problems. The need for self-critical approach was important. You can find commentary for the critical art but it will always show its place in the society. When something is wrong in the environment, art will always tell in some point that it disagrees.

Keywords: critical art, effectiveness, food, installation

Sisällys

1	Johdanto	5
2	Kriittisen taiteen sisällöstä.....	6
2.1	Vääryyden kokemus	6
2.2	Oman teokseni aihe	7
2.3	Liukuhihna kulkeutuu ongelman ytimeen	8
2.3.1	Vangitseva liike	8
2.3.2	Idea absurdeista annoksista.....	9
3	Kriittisen taiteen keinot.....	13
3.1	Taiteen ja aktivismin suhde.....	13
3.2	Huumori keinona.....	16
3.3	Kriittisen taiteen mahdollistaminen	19
3.4	Poliittinen ulottuvuus valinnoissa	20
4	Kriittisen taiteen vaikutus	21
4.1	Taiteen aiheuttama muutos	21
4.2	Kriittisen teoksen etäännyttävä luonne	23
4.3	Auttaako taiteilija vain itseään?.....	25
5	Vaikuttavinta on olla eri mieltä	27
5.1	Todellisuuden kummallisuus.....	27
5.2	Tieto, ymmärrys ja esimerkillisyys	28
6	Yhteenveto ja pohdinta	30
	Kuvat	32
	Lähteet	33

1 Johdanto

Aluksi opinnäytetyön kirjallisessa osuudessa kerron, mitä olen tehnyt opinnäytetyöni käytännön osuudessa, mitkä ovat aiheeseeni johtaneet syyt ja miksi haluan teoksellani tuoda esiin huolta maailmasta humoristisella vivahteella. Olen kokenut ravintoon liittyvistä aiheista puuttuvan objektiivisuuden, loogisuuden ja luotettavuuden. Tiedon ja tunteiden sekamelska hämmentää valintojen tekemistä ruokakaupassa. Siksi koen taiteen antavan oikeanlaisen äänen tälle epävarmuudelle ja vääryyden kokemukselle, mutta toisaalta myös ihmetykselle ja ilolle, joka ruokaan liittyy.

Kirjallisessa osuudessa pohdin myös kriittisen taiteen luonnetta. Haluan pitää yllä taiteen itsekriittistä lähestymistapaa ja kysyä, voinko loppujen lopuksi vaikuttaa teoksellani kenenkään ajatteluun tai toimintaan. Pyrin löytämään mahdollisimman hyviä tapoja ilmaista huolta maailman tilasta taiteen keinoin.

Tähdennän taiteen laaja-alaisuutta, mutta myös sen määrittelyn vaikeutta. Taide ilmaisee usein tunteita, ihmetystä tai jotain vielä syvempää, jota on vaikea sanallistaa. Pohdin, millä tavoin tämä faktojen epämääräisyys sopii kriittiseen taiteeseen ja muuttuuko taidekokemuksen jälkeen mikään ihmisen mielessä tai toiminnassa. Keskeisin tuki itsekriittisyydelle on löytynyt Teemu Mäen (2009) *Näkyvä Pimeys* –kirjan esseistä. Kiinnostavia kansainvälisiä näkökulmia olen löytänyt myös Claire Bishopin (2006) kokoamasta kirjasta *Participation, Documents of Contemporary Art*, jossa taiteen eri asiantuntijat ovat kirjoittaneet osallistuvasta ja kantaottavasta taiteesta. Olen tekstissäni myös tarkastellut esimerkiksi nykyaikataiteilija Jani Leinosta sekä saamelaisista taiteilijoista koostuvaa ryhmää Suophaterroria.

Opinnäytetyöstäni ilmenee oma haluni löytää kantaottavalle taiteelle ja myös itselleni paikka taidekentässä. Uskon myös, että vaikuttaminen taiteen keinoilla voisi olla mahdollista. Koen merkityksellisyyden tunnetta kriittisiä teoksia tehdessäni ja toivon sen kertovan, että olen menossa oikeaan suuntaan.

2 Kriittisen taiteen sisällöstä

2.1 Vääryyden kokemus

Usein taiteilija puhuu sisäisestä tarpeesta luoda taidetta, käsitellä tiettyjä aiheita ja tuoda ne julki. Taiteilijalle, joka haluaa yhdistää taiteen tekemiseen kykynsä tarkastella ympäröivää maailmaa kriittisesti, tämä tarve saattaa alkaa vääryyden kokemuksesta. Itselläni kokemus tuntuu suuttumuksena, epämukavuuden tunteena tai ihmytyksenä asiaa kohtaan. Kehoni ja tunteeni kertovat tämän asian olevan jollain tasolla väärin. Kokemus liittyy omaan moraalini, tunteeseen oikeasta ja väärästä.

Mistä sitten oma moraalini on peräisin? Teemu Mäki kirjoittaa arvorelativismin ajatuksesta. Tässä filosofian suuntauksessa ajatellaan ihmisten arvojen olevan kulttuurin ja yksilön luomuksia. Arvot vaihtelevat kulttuurista ja ajasta toiseen eikä objektiivista käsitystä siitä, mitkä arvot olisivat oikeampia kuin toiset, ole löydettävissä. Arvorelativismi ei kuitenkaan Mäen mukaan tarkoita sitä, että kaikki moraalit olisivat yhtä hyviä. (Mäki 2009, 124.)

Itse uskon, että moraalini vaikuttaa suurelta osin ympäristöni jossa elän. Se että olen länsimaalainen ja syntynyt 2000-luvulla, vaikuttavat omaan tunteeseeni oikeasta ja väärästä. Entä kulttuuristaan ja ajastaan poikkeavat mielipiteet toisinajatteliijoilla? Miksi joku kokee esimerkiksi kuolemantuomion hyväksyvässä valtiossa elämän riistämisen olevan aina väärin, huolimatta tuomion saaneen teoista? Ehkä toisinajatteliija on saanut vaikutteita muista kulttuureista tai hänellä on kyky tuntea moraalisia arvoja herkemmin.

Jotkut ajattelevat arvorelativismista poiketen arvojen olevan kaikilla ihmisillä sisäsyntyisiä ja rationaalisen ajattelun avulla kuka tahansa voi löytää moraalisen totuuden. Uskon myös tiedon ja rationaalisen ajattelun vaikuttavan moraaliseen kokemukseen. Se että jokainen ihminen voisi löytää itsenäisesti hyvän moraalisen totuuden, ei maailmassamme kuitenkaan mielestäni toteudu. Koen todella tärkeäksi kriittisen taiteen tekijänä tunnistaa tämä arvojen mahdollinen suhteellisuus ja ottaa se huomioon taiteessani.

Kriittinen taide eroaakin esimerkiksi propagandasta juuri arvojen epävarmuuden tiedostamisessa. Koska arvot eivät ole täysin analyttisiä tai tieteellisesti todistettavissa, taide pystyy kriittisyyteen kokonaisvaltaisesti ja on siksi tärkeä keino vääryyden esiin tuomiseksi. (Mäki 2005, 125.)

2.2 Oman teokseni aihe

Aiheen valikoituminen kriittisessä taiteessa on siis lähtöisin taiteilijan kokemuksista ja reaktioista ympäröivän maailman epäkohtiin. Omalla kohdallani opin näytetyön käytännön osuudessa kokemus epäkohdista liittyy ravintoomme ja sen tuotantoon. Ihmisen suhde ravintoon on saanut sivistyksen kasvaessa mitä absurdeimpia piirteitä. Ravinnon tutkimuksessa on päästy pidemmälle kuin koskaan. Kuitenkin ajatus siitä, että yksittäisiä elementtejä tutkittaessa on mahdollista löytää ihmiselle täysin epäsovikat ja sovikat ravintoaineet, on saanut huvittavat mittasuhteet.

Olen kiinnostunut ruuasta, etenkin sen syömisestä. Olen kuitenkin huomannut valintoja tehdessäni jopa täyttä epätoivoa. Mitä voin laittaa suuhuni? Miten ja missä tuotettuja tuotteita ostaisin? Ovatko supermarketit ympäristönä nykyihmisen ainoa vaihtoehto ravinnon metsästykseseen? Mitä tämä ympäristö kertoo ajastamme ja mistä ruoka sinne edes tulee? Vääryyden kokemus voi saada aikaan jopa koomisia käännteitä: kauppaan nälkäisenä tullessani päätöksenteko on niin vaikeaa, että loppujen lopuksi huomaan poistuneeni ostoksilta ilman saalista.

Jos kuitenkin löydän vastauksia näihin kysymyksiin, voinko luottaa vastauksiin? Usein käy niin, että esimerkiksi terveelliseksi luokiteltu ruoka-aine osoittautuikin lisätutkimuksissa haitalliseksi. Myös kysymykset siitä, kuka tutkimuksen on tehnyt, kuka sen on rahoittanut ja miksi, ovat tärkeitä huomioita omia käsityksiä pohtiessa ja mahdollisesti niitä muuttaessa.

Tästä kaikesta ahdistuksesta kumpuaa ajatus: löytyisikö vastaus sopivan ravinnon löytämisestä ihmisluonnosta ja luonnollisuudesta? Kuitenkin, vaikka haluaisin uskoa luonnollisuuteen, on minun myönnettävä, että paluuta luolamieheksi nykyihmisellä ei ole. Todennäköisesti ruoka ei kivikauden ruokavalioon palatta-

essa riittäisi kaikille, enkä saisi edes kourallista ihmisiä viljelemään omia vihanneksiaan.

Teoksessani olen halunnut ilmaista tätä luonnottomuuden luonnetta, joka ajasamme ilmenee. Olen yrittänyt etsiä ymmärrystä aiheeseen, joka on itselleni tärkeä, ihmiselle elinehto ja silti niin oudot mittasuhteet saavuttanut asia. Toivon teokseni olevan ”tekijäänsä viisaampi”, kuten Mäki ilmaisee onnistuneen taide-teoksen olemuksen ja antavan myös uusia ulottuvuuksia aiheeseen, jota käsitelen (Mäki 2009, 104).

2.3 Liukuhihna kulkeutuu ongelman ytimeen

2.3.1 Vangitseva liike

Kävelin vuosi sitten ystäväni kanssa Antwerpenin sympaattisella Kammestraatin kadulla Belgiassa, pysähdyimme tietyn ikkunan eteen ja hihkuimme innostuneesti: ikkunan takana aasialaisessa ravintolassa ruoka kulki jokaisen ruokailijan ohitse liukuhihnalla. Toljotimme näkyä ihastuneena. Molempien on vaikeuksia löytää maailmasta mahtavampaa asiaa kuin ruoka ja nyt mitä erikoisimmat ruoka-annokset liikkuvat taukoamatta ravintolan pöydällä. Iloinen ihmetyksemme häiriintyi, koska ruokailijat sisällä hermostuivat tuijotuksestamme ja alkoivat etsiä sälekaihtimen sulkijanarua.

Erikoisinta tässä tapauksessa oli, että olin joitain viikkoja aikaisemmin luonnostellut lehtiöni pöydän, jossa ihmeelliset annokset liikkuisivat itsestään. Toivoin, että joskus minun olisi mahdollista toteuttaa tämä ”järkevältä” kuulostava teos vaikken vielä tiennyt miten.

Kun sitten syksyllä 2015 olin kotiutunut vaihto-opiskelustani ja aloittelin lopputyöni suunnittelua, liukuhihna ei lopettanut pyörimistä päässäni. Mitään yhtä makeaa ajatusta en löytänyt lopputyöni aiheeksi, joten minun oli ryhdyttävä toteuttamaan moottorilla liikkuvaa installaatiota, vaikken sellaisen rakentamisesta vielä silloin tiennyt mitään.

Otin siis ison riskin opinnäytetyöni suhteen, mutta tiesin että päättäväisyyteni riittäisi. Koska pyöriminen päässä ei hellittänyt, ei minulla ollut muuta vaihtoehtoa kuin aloittaa. Teos alkoi mittojen ja materiaalien suunnittelusta ja oikeiden

ihmisten löytämisestä, jotta saisin apua teknisiin ratkaisuihin. Sen jälkeen pitkä puurtaminen, monet yritykset, erilaisten laitteiden käytön opettelu ja pitkät keskustelut ihmisten kanssa kuuluivat lukuvuoteeni opinnäytetyön parissa.

Materiaaliksi valitsin filmivanerin ja kertopuun, niiden kestävyys, taipumattomuuden ja helpon työstön vuoksi. Ketju sopi liikkuvaksi osaksi parhaiten. Aikaisemmin liikkuvien veistosten kurssilla koulussamme käytetyt vihreät muovit olivat ketjun kanssa yhtenevät, joten sain niistä hyvät ohjaimet ketjulle. Muovien avulla kitka on mahdollisimman pieni. Suunnittelin myös tilaan rakennettavan seinän, joka jakaa teoksen kahtia. Ruoka kulkee seinän aukoista ja moottori jää katseilta piiloon (Kuva 5). Saimme liikkeen aikaiseksi opinnäytetyöohjaajani Ilmari Grytan kanssa. Hän lainasi moottoriaan ja muuta laitteistoa, jotta saan teoksen esitettyä opinnäytetyönäyttelyssä ja tiedän sen jälkeen millaiset laitteet tarvitsen teokseeni myöhempää esittämistä varten.

2.3.2 Idea absurdeista annoksista

Tehokkuuden luonne kiinnosti minua liikkuvassa linjastossa ja ruokaan yhdistettynä kertoi jotain olennaista suhtautumisestamme ravintoon. Teoksessani E133 suuri ovaalin muotoinen liukuhihna tuo katsojan eteen mitä ihmeellisimpiä ruoka-annoksia (Kuva 4). Liukuhihna kuvastaa katkeamattomuutta: tasaisella tahdilla eteemme tuodaan jotain, jota ruuaksi kutsutaan ja samalla tahdilla se poistuu edestämme, jos emme käytä sitä. Mistä annos tulee ja mihin se poistuu?

Teoksen viihdyttävä osa, annokset, ovat kuin muovina (Kuva 1, 2 ja 3). Annoksia pöydällä kulkee noin 25. Katsoja voi luulla, että olen tehnyt ne itse. Todellisuudessa annokset on tehty minulle tuntemattomassa paikassa, olen vain käynyt poimimassa ne kaupan hyllyltä käyttötarkoitukseeni ja kun teos on palvellut näyttelyajan, heitän ne pois.

Minne? Muovipussiin, jonka laitan roskikseen. Ainoa vaihe hävittämieni asioiden koko kulkuprosessista, jonka itse näen. Mitä sen jälkeen tälle aineelle tapahtuu, jota voi joidenkin mielestä syödä, mutta joka sisältää jopa terveydelle haitallisia lisäaineita? Jos annokset jotka käytän ravinnokseni, eivät ehkä maadu kompostoituaessa, mitä käy minulle kuollessani? Enkö minäkään kompostoidu enää?

Liukuhihna pyörittää annoksia katkeamattomalla luupilla: jos maistan jotain annosta ja pidän siitä, saan sitä aina lisää. ”Ruoka” ei lopu koskaan. Vai näkeekö länsimaalainen ihminen joskus ajan, jolloin ruokaa ei enää ole loputtomasti? Entä mitä tapahtuu kun tällaiset ruokatottumukset laajentuvat yli seitsemän miljardin ihmisen tavaksi?

Vaikka liukuhihnateokseni syvemmät ajatukset ovat huolestuneen luonnollisuutta arvostavan ihmisen ajatuksia, toin teoksellani esiin myös toisen puolen ravinnosta: syöminen on kivaa. Värikkäät asiat houkuttelevat maistamaan, mikä olisikaan nautinnollisempaa kuin sokerihuurrettu karamelli? Lapset eivät ainakaan tiedä, mikä voisi olla parempaa kuin lauantain esanssinen karkkipäivä. Myös veikeys ja ravintoon liittyvä absurdius ovat läsnä toteutustavassani, joka ilmentää suuhun laittamamme aineen luonnetta.

Kuva 1. Yksityiskohta teoksesta E133

Kuva 2. Yksityiskohta teoksesta E133

Kuva 3. Yksityiskohta teoksesta E133

Kuva 4. Installaatio E133 lopputyönäyttelyssä Imatran taidemuseolla

Kuva 5. Installaatio E133 lopputyönäyttelyssä Imatran taidemuseolla, koko: 550 cm x 150 cm x 85 cm

3 Kriittisen taiteen keinot

3.1 Taiteen ja aktivismin suhde

Vietin siis lukuvuoden 2014–2015 vaihto-opiskelijana St Lucas School of Arts -korkeakoulussa Belgiassa. Koulussa eräs opettaja huomautti lopputyönäytelyssä, ettei teokseni ollut taidetta, vaan taiteen hyväksikäyttöä muiden päämäärien saavuttamiseksi. Olin tehnyt karkkien lisäaineita ja koostumusta kuvaavan teoksen kirjoittamalla sulatetuilla nallekarkeilla pussillisen ainesosat ja ravintoarvot suurille kalvoille. Opettajan mielestä siis tällainen aktivismiin suuntautuva kantaottava taide ei ollut oikeaa taidetta. Väite on mielenkiintoinen, sillä se laittaa pohtimaan, mitä on oikea taide? Saako taiteella olla päämääränä katsojan ajatteluun ja mielipiteisiin vaikuttaminen, kuten aktivismilla on tapana? Opettajan väitteen paikkaansa pitävyyttä hankaloittavat taiteen ja sen päämäärien määrittelyn vaikeus. On kuitenkin hyvä pohtia, latistaako aktivistinen suhtautuminen taiteen tekemiseen itse taidetta. Jääkö taiteellisen puolen ilmaiseminen vähemmälle tai yksinkertaisemmaksi, jos tavoitteena on ihmisiin vaikuttaminen?

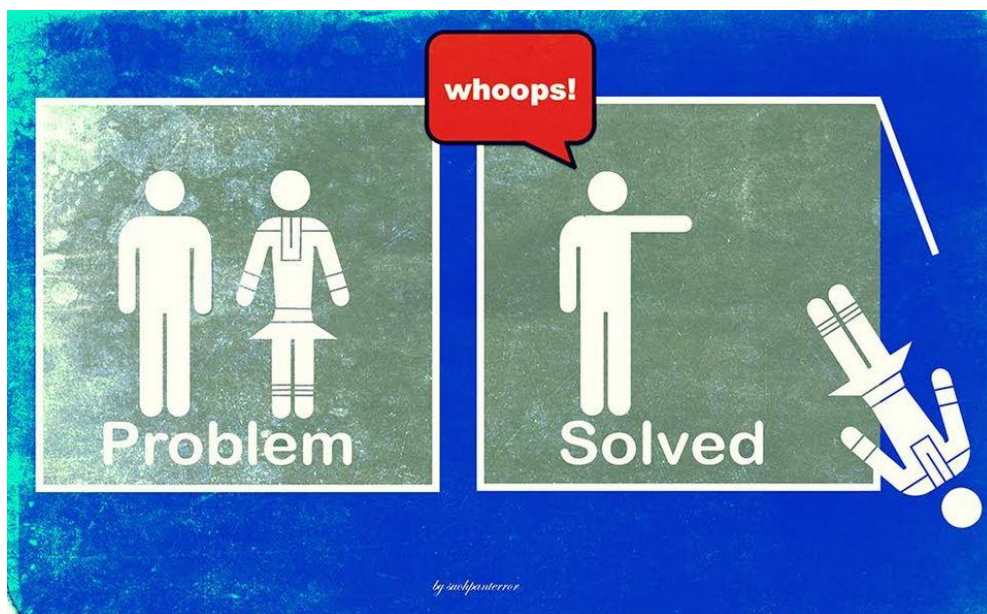
Aktivismissa on tapana esittää asia hyvin selkeästi ja provosoivasti, jotta mahdollisimman moni kohtaisi aktivisteja huolettavan aiheen. Taiteelta vaaditaan kuitenkin usein enemmän: taiteen tulisi olla moniulotteisempaa ja monitulkintaisempaa.

Aktivisti-sanalla on myös hieman huono kaiku, kuten kansanedustaja Li Andersson (vas.) huomautti puheessaan Jani Leinosen tottelemattomuuskoulu -näyttelyn yhteydessä Kiasmassa. Jos jotakuta nimitetään aktivistiksi, mieleen tulee pellavahousuissa hörhöilevä nuori downsiftaaja tai äärimmäisyyteen taipuva turkiseläinten vapauttaja. Aktiivisuutta ja vaikuttamista on kuitenkin monenlaista. (Andersson 2015.)

Taiteen puolella monimuotoisempi, pohdiskelevampi vaikuttaminen on ominaisempaa. Taide voi keskustella myös asioista, joita ei voi sanallistaa. Suuret tunteet, kuten vääryyden kokemus voi saada syvemmän merkityksen ja ilmaista esimerkiksi uhrin tunteet kokonaisvaltaisemmin kuin mihin aktivismissa on totuttu.

Otan esimerkkinä Suomen, Ruotsin ja Norjan saamelaisista koostuvan taiteilijaryhmän Suophaterrorin. Saamelaisten kokema sukupolvia kestänyt sorto on kehittynyt pitkällä aikavälillä ja saanut monenlaisia käännteitä (Lehtola 2015, 12-21). Suophaterrorin tapa ottaa kantaa näihin asioihin on ollut ilmaista saamelaisten tuntemukset kuvin ja teoin. Henkilöllisyytensä piilossa pitävien taiteilijoiden tekemät julisteet ovat muunnelmia, eräänlaisia antimainoksia, tutuista maalauksista ja muista kuvista (Kuva 6).

Suophaterrorin taidekentän haltuunotto ei liity ainoastaan kuvamateriaaliin, jota he käyttävät vaan myös erinäisiin kantaaottaviin tekoihin. Heidän jo sovittu ryhmänäyttelynsä Berliiniin oli vaarana peruuntua ryhmän omasta aloitteesta. Näyttelyn oli määrä avautua keväällä 2014 juuri eduskunnan kielteisen päätöksen jälkeen alkuperäiskansoja koskevan ILO169-sopimuksen hyväksymisestä. Ryhmä halusi näyttää pettymyksensä Suomen eduskuntaan uhkaamalla peruuttaa osallistumisensa näyttelyyn. (Sarhimaa 2015.) Näin taidekentällä toimimisesta, kuten kansainvälisten näyttelyiden järjestämisestä, tuli aktivistisen mielenilmaisun pelinappula. Tapaus nousi otsikoihin niin Suomessa kuin maailmalla ja ryhmä sai sanomalleen suuremman näkyvyyden kuin olisi saanut osallistumalla kiltisti sovittuun näyttelyyn. Tämä esimerkki todistaa, kuinka myös taiteilijat voivat vaatia ajamiensa oikeuksien parantamista taiteen ja siihen liittyvien toimien kautta nyky-yhteiskunnassa.

Kuva 6. Suophaterrorin julkaisema julisteteos (Yle)

Edellä mainitsemani opettajan mielipide kantaaottavasta taiteesta ei siis ainaakaan tässä tapauksessa pitänyt paikkaansa. Ehkä nykyään taiteen määrittely antaakin enemmän liikkumavaraa. Nykyaikaisen taiteen jotkut teokset voidaan määrittellä teoiksi myös muuhun elämään liittyvinä toimina. Suopahattorin tapauksessa siis aktivistinen ote ei mielestäni vähennä teosten taiteellista arvoa vaan luo niille uudenlaisen ja jopa tässä ajassa kiinnostavamman lisän. Taide laajentaa koko ajan toimintatapojaan ja voi siis ilmentyä millä tavoin tahansa.

Taiteen sulautuminen elämään

Ensimmäisiä merkkejä yleisön mukaan ottamisesta taiteeseen ja sitä kautta taiteella vaikuttamiseen on nähtävissä dadan aikakautena 1920-luvulla Pariisissa, jossa taiteilijat kutsuivat yleisöä mukaan kriittisiin mielenilmaisuihin (Bishop 2006, 10). Myös kollaasia voidaan pitää ensimmäisenä kriittisen taiteen konkreettisenä muotona. Kriittinen taide mahdollistui, sillä taide ja arkipäiväinen alkoivat sekoittua kollaaseissa keskenään. Taide alkoi tuoda ilmi elämän eri alueiden yhteenliittymiä. Esimerkki kantaaottavuudesta historiassa on John Heartfieldin fotomontaasi vuodelta 1931 Adolf Hitleristä, jonka ruokatorvi ja mahalaukku koostuvat kultakolikoista. Toinen esimerkki ovat Martha Roslerin kollaa- sit vuodelta 1967-1972 Vietnamin sodan kauhukuvista yhdistettynä amerikkalaisista hyvinvointia kuvaaviin mainoksiin. (Rancéire 2004.)

Sittemmin kriittinen taide on saanut moninaisempia tavanomaisesta taiteesta poikkeavia ilmenemismuotoja. Kantaaottavaan taiteeseen liittyy usein sosiaalinen aspekti: pyritään näyttämään ihmisjoukkojen parissa tai jopa kutsumaan heidät mukaan osallistumaan taideteoksen loppuunsaattamiseen. Kuvaavan ilmaisun tällaiselle toiminnalle on keksinyt Lars Bang Larsen. Hän nimittää taiteen ja osallistuvuuden yhdistelmää Sosiaalisesti estetiikaksi (Larsen 1999). Nykykielessä käytetään lisäksi myös esimerkiksi sanaa artivismi sekä relaatio-estetiikka, jossa ihmisten väliset suhteet ovat keskiössä (Kastemaa 2013).

Nämä nimitykset taidesuunnista osoittavat mielestäni taiteilijoiden hakevan individualistiselle maailmankatsomukselle vaihtoehtoa. Ehkä ihmisen sisäinen kollektiivisuuden tarve alkaa heräillä kun on käyty toisessa ääripäässä. Nyt kaivataan jotain muuta, jollain tapaa inhimillisempää yhteistyötä maailmassa, joka ei

ole kenenkään oma. Filosofi Jacques Rancéire ilmaisee nykytaiteen tarvetta kommentoida asiaa seuraavasti:

Taide ei halua enää reagoida tavaroiden ja merkkien runsauteen vaan yhteyksien puuttumiseen (Rancéire 2004).

Sosiaalisuus taiteessa tuo mukanaan toisenlaisen estetiikan. Samanlaista ei voi saavuttaa perinteisellä taideteoksella, jonka taiteilija vain asettaa katsojan eteen. Taideteoksessa, jossa katsojalla on ajattelijana tai toimijana suurempi rooli kuin perinteisessä passiivisemmassa mallissa, estetiikka muodostuu taiteen konkreettisesta vaikutuksesta ihmisiin. Ulla Karttusen esiin nostamasta Tania Brogureran teoksesta *Tatlin's Whispers #5* tämä ilmenee:

Brugueran mielestä ei ole tärkeää, että ihmiset tietävät teokset taiteeksi tai pohitivat niiden yhteydessä taidetta. Oleellisempaa – esimerkiksi projektissa, jossa ratsupoliisit valvovat ja ohjaavat taideyleisöä – on tuottaa kokijoille konkreettinen, elävä kokemus vallasta ja kontrollista. (Karttunen 2008.)

Kun taiteilija tuottaa teoksen, joka vaatii katsojaa osallistumaan, hän ei tiedä mikä tulee olemaan taideteoksen lopputulos. Jokainen joka teokseen osallistuu, vie teosta suuntiin, joita taiteilija ei yksin olisi osannut edes kuvitella. Tällaisella taiteella siis ilmennetään ympärillä olevaa sosiaalista maailmaa, joka koostuu monista toimijoista ja jossa kaikki vaikuttavat kaikkeen. Kantaaottavan taiteen ihmisiin vaikuttamisen tarve ja heidän kutsumisensa taideteosten sisälle on mielestäni mielenkiintoinen saavutus, joka näyttää vahvasti suuntaa taiteen tulevaisuudelle.

3.2 Huumori keinona

Kuten yhteisöllinen tekeminen myös huumori on vaihtoehto perinteiselle taideteokselle. Vakavan asian esittäminen huumorin keinoin voi olla tehokas tapa saada ihmiset havahtumaan. Väsynyt ja stressaantunut nykyihminen sivuuttaa helposti vakavat aiheet, sillä jaksaminen ei välttämättä riitä vaikean asian käsittelyyn. Kun vakavallekin asialle saa nauraa, se voi tuoda helpotusta asian käsittelyyn: ehkä vastaus on löydettävissä, eikä ongelmaan tarttuminen olekaan loputonta kärvistelyä.

Myöhemmin tulen esittelemään Joseph Beuysin toteuttaman teoksen vuonna 1972, jossa katsoja nimitti Beuysia väkivallattomaksi anarkistiksi (Beuys &

Schwarze 1972). Tällainen anarkismin muoto voisi viitata myös humoristiseen yhteiskunnallisten asioiden käsittelyyn. Vaikuttaminen voi lähteä positiivisen, ei välttämättä negatiivisen kautta.

Arvokkaan ja vaikutusvaltaisen Beuysin rinnalla otan toisen esimerkin Internetissä leviävistä meemeistä. Vaikka meemit vaikuttavat usein aluksi turhuuksilta, joita Internet on täynnä, löytyy niistä mielestäni hieno vaikuttamiseen liittyvä ulottuvuus. Meemeissä yhdistyy nopea, usein musta huumori ja sen on mahdollista saavuttaa monia ihmisiä lyhyessäkin ajassa. Kun päättäjät eduskunnassa tekevät virheitä, on meemi yleensä jo samana päivänä kaikkien jaettavissa. Vakavaan aiheeseen voi tutustua herkemmin nähtyään sitä käsittelevän meemin: ensin pulpahtaa nauru, sen jälkeen ihmetys siitä, mitkä olivatkaan tämänannon taustatiedot ja mitä on tapahtunut?

Meemeissä ilmenee myös yhteisöllisyys ja visuaalisuus. Useimmat eivät varmasti pidä meemejä korkeatasoisina taideteoksina, mutta mielestäni Internet mahdollistaa ”tee se itse” estetiikkaa, joka on tärkeä yhteisöllisen vaikuttamisen muoto. Kuka tahansa voi keksiä yksinkertaisen humoristisen meemin, ladata sen kaikkien nähtäville ja tuoda näin pienen omanlaisen näkökulman ajankohtaiseen aiheeseen (Kuva 7).

Kuva 7. Esimerkki Internet-meemistä (Huumonen)

Vaikka yksittäisten ihmisten tai heidän sanomistensa pilkkaaminen ei välttämättä johda suurempiin tuloksiin, hieman veikeä asenne ympärillä oleviin ongelmiin mielestäni todistaa niiden loppujen lopuksi olevan ihmisten kokoisia, käsiteltäviä asioita. Siksi olen myös omassa opinnäytetyössäni halunnut poistaa kriittisen taiteen etäännyttävää luonnetta huvittavalla, jopa humoristisella lähestymistavalla. Teokseni visuaalisuus voi aluksi olla ilahduttava ja viedä huomion sanomalta kokonaan. Se ei kuitenkaan välttämättä alenna teoksen vaikuttavuutta, sillä juuri hymyn esiin saaminen katsojassa voi rohkaista häntä käsittelemään asiaa laajemminkin.

Humoristinen tapa käsitellä vaikeita aiheita on mielestäni kiinnostava myös aiheiden ristiriitaisen luonteen vuoksi: ruoka voi tuottaa hilpeyttä tai absurdin elämyksen, mutta aihetta pidemmälle pohdittaessa se paljastaa ravinnon järjettömyyden ja ihmisen ihmeellisen suhtautumisen omaan hyvinvointiinsa.

3.3 Kriittisen taiteen mahdollistaminen

Edellä pohtimani taiteen ja aktivismin suhde sisältää kysymyksen myös siitä, onko tällaista taidetta kannattava tehdä ja kuka sitä haluaisi tukea? Taiteilijoiden kantaaottava asenne kohdistuu välillä viiltävästikin yhteisiin aiheisiin yhteiskunnassa. On myös ihmisiä, jotka eivät ymmärrä monenkaan taiteilijan humaaneja arvoja ja siksi taiteen tukemista halutaan kyseenalaistaa.

Terike Haapoja vertailee, Taiteen politisoituminen on kansalaisyhteiskunnan puolustamista -esseessään, suomalaisen ja yhdysvaltalaisen yhteiskunnan olosuhteita kantaaottavan taiteen kannalta. Hän tähdentää taloudellisen riippumattomuuden mahdollistavan kaikenlaisen taiteen. Yhdysvalloissa vapaa markkinatalous pisimmilleen vietyinä mahdollistaa ainoastaan myyvän taiteen ja suomalaisen verrattuna sisältö kärsii:

Koska markkinoita ei ole, taiteilijalla on vapaus tehdä teos juuri sellaiseksi kuin ajatus vaatii. Suomalainen taide onkin leimallisesti sisältövetoista. Omien projektien kaltaisten tuotannollisesti pitkälle vietyjen, tutkimuksellisten, poliittisten mutta myyntikelvottomien projektien näkeminen on amerikkalaisesta kulttuurista tuleville jollakin tavalla positiivisesti järkyttävää. (Haapoja 2014.)

Viime eduskuntavaalien alla puhuttiinkin paljon kulttuurin rahoituksesta ja turvaamisesta myös jatkossa. Yle piti yllä laajaa keskustelua nimellä Kulttuurivälilyksymys, jossa monet taiteilijat ja taiteen vaikuttajat toivat esiin ajatuksiaan. Yksi tärkeä ajatus tuli sarjakuvataiteilija Ville Rannalta Ylen Kulttuurivälilyksymystä käsittelevässä lähetyksessä: *Valtio rahoittaa taidetta kuullakseen totuuden itsestään (Tulusto 2015).*

Juuri tähän myös Haapoja viittaa puhuessaan taiteen vapaudesta markkinalähtöisessä yhteiskuntamallissa. Jotta taide voisi pitää terävimmät kulmansa ja esiintuoda myös epätoivotuimman totuuden, on sen oltava turvattua ja vapaata myös rahallisesti. Jos Rannan ajatus valtion rahoituksesta pitää paikkansa, suomalainen yhteiskunta on ymmärtänyt epäitsekkään ajatuksen taiteen rahoittamisen tärkeydestä. Valtion täytyy antaa esimerkiksi taiteelle vapaus ilmaista kritiikkiä kaikkien kuullen, jotta se voisi kehittyä paremmaksi järjestelmäksi. Toisaalta monet esimerkit myös paljastavat, ettei valtiomme aina haluaisi kuulla totuutta itsestään: rahoitusta kulttuurilta vähennetään ja taiteilijoiden halutaan

suuntautuvan enemmän yrittäjyyteen. Esimerkiksi Haapojan kaltaisen taiteilijan ei olisi ollut mahdollista esittää myyntikelvottomia teoksiaan kansainvälisessä Venetsian biennaalissa vuonna 2013, jos valtio ei olisi tukenut hänen uraansa ilmaisella koulutuksella ja apurahoilla.

Taiteilija siis jo omalla taiteellaan ja toiminnallaan edustaa tiettyä ideologiaa, joka ilmentää kantaaottavuutta. Haapojan tapauksessa tämä tarkoittaa markkinatalouden vastaista ajattelua siitä, mikä on hyödyllistä ihmisen elämälle. Taiteilija tuo esiin vaihtoehtoisia tapoja elää yhteiskunnassa, jossa esimerkiksi tietty talousjärjestelmä on vallalla. Ehkä silloin myös toisten ammattien edustajat voivat herätä ajatteluun tehokkuuden tarpeettomuudesta elämän tärkeämmän sisällön löytämisessä.

3.4 Poliittinen ulottuvuus valinnoissa

Kuten Terike Haapojakin ilmaisi, on taiteen ja politiikan suhde tärkeä, jopa ilmeinen. Taiteen poliittisen merkityksen puolustaminen ei kuitenkaan tarkoita, että kaiken taiteen tulisi olla selkeän poliittista. Se tarkoittaa, että taide itsessään on osa yhteiskuntaa, joka muodostuu erilaisista poliittisista ideologioista.

Taiteen ja politiikan suhde on mielestäni läheinen, mutta ei politiikka-sanana tavallisessa merkityksessä. Poliitikasta puhuttaessa tulee mieleen eduskunta ja pukumiehet (valitettavasti yhä vieläkin politiikka-sana on miehisesti varautunut). Monet kriittisen taiteen puolestapuhujat haluavatkin tähdentää taiteen laajempaa poliittista luonnetta. New Yorkilainen taiteilijaryhmä Group Material kirjoitti siitä esseessään *On Democracy*:

Kuitenkin koska kaikki sosiaalinen tai kulttuurinen kanssakäyminen on poliittista, pidämme politiikan ja kulttuurin välisen yhteyden ymmärtämisen välttämättömänä (Group Material 1990).

Tällä tavalla ajateltuna poliittisuus, toisin sanoen ideologiat ja vaikuttaminen, kuuluvat ihmisen jokapäiväiseen toimintaan, jopa ihmisen itsensä huomaamatta. Omassa teoksessani käsittelen ruokakaupassa tehtäviä valintoja. Se mitä nappaan ruokakaupan hyllyltä tiedostamattani, nopeana päähänpistona, kannattaa tiettyjä arvoja ja edesauttaa tietynlaista kehitystä. Halusin teoksessani alleviivata myös tätä valintojen merkityksellisyyttä koostaessani annokset aino-

astaan tietynlaisista raaka-aineista. Ostamalla tällaisia tuotteita, tuen liukuhihnamaista, tehokasta ja luonnotonta tapaa tuottaa elintarvikkeita.

Taiteessa sanaa politiikka käytetään siis melko vähän. Se on epäromanttinen sana ja vie ajatuksen ikäviin asioihin. En väitä, että kaiken taiteen tulisi olla poliittista, mutta kaipaisin valintojen poliittisen latautuneisuuden tulevan tutummaksi myös taiteessa. Ehkä kuvaavampi sana politiikasta taiteessa olisikin vaikuttaminen. Kun valitsen ruokakaupasta tuotteen, ilmaisen myös arvoja joita edustan. Kun teen valinnan esittää tietynlaista taidetta, teen valinnan myös arvoista joita edustan. Esimerkiksi taiteen kaupallisuuden korostaminen vie taidetta tietynlaisten arvojen kannattajaksi. Jos taas tähdentää taiteellaan elämän arvokkuutta epäkaupallisilla mittareilla mitattavaksi, voi osaltaan nostaa myös muiden tietoisuutta näiden arvojen olemassaolosta.

4 Kriittisen taiteen vaikutus

4.1 Taiteen aiheuttama muutos

Onko taiteella ja sen keinoilla mahdollista muuttaa asioita? Auttaako liukuhihnani liike näyttelytilassa muuttamaan suhtautumistamme ruokaan? Kriittisen taiteen tekijän on jollain tapaa uskottava muutoksen mahdollisuuteen, jotta taiteellista työskentelyä voisi jatkaa.

Joidenkin mielestä taiteilijan herkkyyks tunnistaa ongelmat yhteiskunnassa ja taito tuoda ne näkyväksi ovat juuri ne ominaisuudet, jotka osoittavan taiteilijan paikan yhteiskunnassa. Taiteella on kyky käsitellä asioita ainutlaatuisella tavallaan, johon ei ole löytynyt mitään vastaavaa toiminnan tapaa ihmiskunnan historiassa. Taiteen kieli ilmaisee tunteita ja ilmiöitä eri tavoin kuin totuttu kirjoitettu ja puhuttu kieli. On olemassa paljon asioita, ilmiöitä ja tunteita, jotka tavalliselle kielelle käännettynä hukkaavat olennaisia piirteitä. Esimerkiksi maailmantuskan tunne on niin monimuotoinen ja selittämätön, että sanallistettaessa suuria tunteiden ristiriitaisuuksia on vaikea saada esitettyä. Taide pyrkii ilmentämään juuri nämä moniulotteisuudet, jotka askarruttavat ihmistä elämässä.

Vaikuttaako taide, huolimatta sen erityisasemasta tai juuri sen vuoksi ihmiskunnassa siltikään yksittäisten ihmisten saati yhteiskunnan toimintaan? Kuvataiteilija Jani Leinosen toimista on helppo löytää esimerkkejä taiteen vaikuttavuudesta. Kaapatessaan Ronald Mc Donaldin Helsinkiläisestä pikaruokaravintolasta, hän sai suurta kohua ja näkyvyyttä aikaan. Ennen tekijöiden kiinniotta Leinosen ryhmän Food Liberation Armyn jäsenet halusivat pysytellä anonyymeinä, jotta heidän ajamansa asia saisi enemmän huomiota (Nupponen 2011).

Kuitenkin heti kun medialle selvisi, että teko oli taidetta, huomio kiinnittyi taiteilijaan teon takana ja teon eettisiin kysymyksiin, kuten saako taiteen vuoksi varastaa. Nämä ovat myös huomion arvoisia asioita, mutta taideteoksen sanoma, ruokajätin epäeettiset toimet, jäivät keskustelusta selvästi taka-alalle. Tässä tapauksessa muutoksen aikaan saaminen taiteen keinoin on ehkä epäonnistunut. Teon taiteellinen luonne ikään kuin teki teosta vähemmän vakavasti otettavan. Kohu Ronald Mc Donaldin edustamasta epäeettisestä pikaruokaravintolasta muuttui kohuksi taiteilija Jani Leinosesta.

Kuten Leinosen teko esimerkkinä osoittaa taideteos jää helposti ”vain” taiteeksi. Sen erityisasema saattaa latistaa viestin viemistä suurelle yleisölle tai horjuttaa sen vakavasti otettavuutta. Usein ihmiset, jotka jo lähtökohtaisesti ovat kiinnostuneita taiteesta, menevät taidenäyttelyyn, kuulevat ja ymmärtävät viestin. Heitä joiden olisi ehkä tärkeämpää ajatella juuri näitä aiheita, ei taide kuitenkaan saavuta.

Teemu Mäki ilmaisee ongelman karkeasti ilmoittamalla, että jos taiteilija koostaa teoksensa jo olemassa olevista asenteista ja arvoista, hän erehtyy. Pahimmissa tapauksessa tämä vain lisää katsojan ja taiteilijan omahyväisyyttä siitä, että he tietävät ongelman olemassaolon ja ovat yhdessä sen väärydestä samaa mieltä. Ilmiö saattaa johtaa siihen, ettei asioiden parantamiseksi loppujen lopuksi tehdä mitään. Tunne siitä että on kohdannut asian, riittää katsojalle.

Jos taas kantaaottava teos viedään ongelmien ytimeen, sen ihmisryhmän pariin, joka ongelmasta kärsii, teoksella saattaisi olla suurempi vaikutus. Jos taideteos ei kuitenkaan yllä ongelman syntysijoille tai mahdollisiin ratkaisuihin, *teos on yhtä tarpeellinen kuin lukulamppu uimarannalla keskellä päivää, Mäki vertaa.*

Se toistaa vain ongelman luonnetta eikä uusia oivalluksia synny. Mäki painottaa siis taideteoksen sisällön merkityksellisyyttä muutoksen saavuttamiseksi. (Mäki 2009, 193.)

Kriittisen taiteen tekijän on huomioitava oma asemansa suhteessa ympäristöönsä, jotta syntyisi merkittäviä teoksia. Ympäristön ei kuitenkaan tule antaa lannistaa uskoa vaikuttamisen mahdollisuuteen. Leinonenkin mainitsee kasva-neensa postmodernin ironian ja sarkasmin aikakaudella, jolloin usko parempaan tulevaisuuteen ja siihen pyrkiminen ei ollut suosiossa. Hän kertoo koke-neensa ajan muuttuneen ja haluaa kuuluttaa arvojen olemassaoloon, kuten to-tuuteen, oikeudenmukaisuuteen ja solidaarisuuteen, joihin pitää sitoutua. (Lei-nonen 2015, 137.) Vaikka monet väittävätkin Leinosen tapojen olevan naiiveja ja liian yksinkertaisia, arvelen meidän aikamme tarvitsevan taas uudenlaista uskoa ihmisyyteen. Myös meitä edeltävän sukupolven ironisen passiivisuuden muuttaminen positiivisempaan toimintaan, todennäköisesti tuottaa tulosta.

4.2 Kriittisen teoksen etäännyttävä luonne

Raisa Jäntti kirjoittaa Taide-lehdessä kriittisen taiteen saavuttavuuden ongel-mista. Hän kertoo joutuneensa kahdesti tutustumaan Mäntän kuvataideviikkojen Uusi nykyisyys -näyttelyn teoksiin, jotta löytäisi lisää kerroksia niiden julistavan luonteen alta. (Jäntti 2015, 6 - 10.) Tämä ilmaisee kriittisen taiteen hankalan luonteen: toisaalta se voi olla luotaan työntävää, liian suoraa julistusta heille, jotka vaativat taiteelta hienovaraisuutta tai toiseen ääripäähän mentäessä vai-keasti aukeavaa heille, jotka eivät ole perehtyneet taiteeseen yhtä paljon. Näis-sä tapauksissa katsojan tavoittaminen ja muutoksen aikaansaaminen voi olla vaikeaa.

Esimerkiksi Leinosen teokset avautuvat helposti myös taidetta vähemmän tietä-välle, mutta julistavuutensa vuoksi ovat helposti tökeröjä taiteen asiantuntijoiden mielestä. Kuitenkin syvemmin teoksia tarkastellessa juuri yhteiskunnan erilais-ten lainalaisuuksien esiin tuominen on tehty kiinnostavasti. Tapaus, jossa Lei-nonen sai uhkailevan kirjeen Raisiolta käyttäessään Elovena -paketin kuvaa omiin tarkoituksiinsa, on tästä hyvä esimerkki (Kuva 8). Kyseinen A4:n tai-teen yhteydessä esitettäessä vie teoksen sanoman uudelle tasolle. Se ilmaisee,

kuinka uhkailevan paperinpalan takana ollut yhtiö yrittää omistaa tietynlaisia kuvia ja rajoittaa näin myös taiteen sananvapautta.

RAISIO OYJ

Galleristi Minna Suoniemi
Galleria Huoltamo
Suvantokatu 4
33100 TAMPERE

E-mail: info@galleriahuoltamo.net

**RAISION ELOVENA-TAVARAMERKKIOIKEUKSIEN LUVATON KÄYTTÖ –
HYLLYTETYT ELOVENA-MAINOKSET (VUOSILTA 1925-2007) NÄYTTELY GALLERIA
HUOLTAMOSSA**

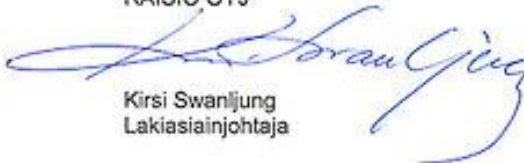
Tietoomme on 14.12.2007 ilmestyneen Aamulehden kautta tullut, että Galleria Huoltamossa on otsikossa tarkoitettu näyttely, joka on rakennettu yksinomaan Raisio Oyj:n tytäryhtiö Melia Oy:lle rekisteröidyn ELOVENA-tavaramerkin ympärille. Näyttelyn teoksissa esiintyy niin ikään Raisio Oyj:lle rekisteröity RAISIO-tavaramerkki. Kummaltakaan yhtiöltä ei ole edes pyydetty lupaa kyseisten tavaramerkkiemme käyttöön galleriassanne esillä olevissa teoksissa.

ELOVENA-tavaramerkki on pitkän ja laajan käytön ja suosion myötä Suomessa laajalti tunnettu tavaramerkki. ELOVENA -sanatavaramerkin lisäksi myös ELOVENA-pakkauksen ulkoasu on rekisteröity. ELOVENA-tavaramerkki rekisteröityine ulkoasuineen nauttii siten tavaramerkkilain 6 §:n 2 momentin mukaista erittäin vahvaa tavaramerkkisuojaa eli merkin erottamiskykyä ja mainetta suojellaan kaikentyyppiseltä luvattomalta käytöltä.

Emme hyväksy sen enempää ELOVENA-tavaramerkin kuin RAISIO -tavaramerkinkään luvattonta käyttöä. Esillä olevissa teoksissa on kyse tavaramerkkien luvattomasta käytöstä, jonka tuomioistuin voi kieltää ja jolla aiheutetusta vahingosta voidaan tuomita korvaus. Näin ollen ilmoitamme varaavamme mahdollisuuden tuonempana esittää tavaramerkin luvattoman käytön johdosta yksilöidyn korvausvaatimusme.

Raisiossa 20. joulukuuta 2007

RAISIO OYJ

Kirsi Swanljung
Lakiasiaintohtaja

TIEDOKSI: Kuraattori Jani Leinonen
Toimitusjohtaja Matti Rihko, Raisio Oyj

RAISIO

Raisio Oyj
PL 101, (RAISIONKAARI 55), 21201 RAISIO
Puh (02) 443 2111, FAX (02) 443 2315
www.raisio.com
Y-TUNNUS 0664032-4

Kuva 8. Kirje Raisiolta (Leinonen)

Kuten Jantti tuo esiin Taide-lehden kirjoituksessaan: ei teos välttämättä näytellytilassa ollessaan ole pääasia vaan teko, joka sen takana on jo tehty. Usein kriittisen taiteilijan teos voi jäädä jopa taka-alalle, kun ajattelee varsinaista tekoa fyysisen ilmentymän takana. Materiaalin hankinta, median huomio, toiminta tai ajatus, jopa taiteilijan elämäntapa voi olla se, joka teoksesta tekee kantaaottavan juuri oikealla tavalla.

Tärkeä esimerkki taiteilijasta, jonka elämäntapa, ideologia ja taide yhdistyivät erottamattomasti, oli saksalainen aktivistisen ja sosiaalisen taiteen pioneeri Joseph Beuys. Hän toteutti Documenta 5 –nykytaidenäyttelyssä Saksassa vuonna 1972 installaation, jossa hän oli itse paikalla 100 päivää. Teoksen nimi, Direct Democracy, viittaa selkeästi hänen ajatukseensa suoran demokratian tarpeellisuudesta yhteiskunnassa. Beuys otti vastaan luokkahuoneen kaltaisessa ympäristössä näyttelykävijöitä ja keskusteli suoran demokratian ideasta heidän kanssaan.

Beuys sai myös kritiikkiä kävijöiltään. Jotkut kyseenalaistivat oliko teos taidetta sekä hänen vaikutusmahdollisuuksiaan taiteilijana. Hänen vastauksensa oli, että taide ei ole täällä kaataakseen valtiota, mutta taiteellaan hän haluaa vaikuttaa kaikkiin elämänalueisiin, ei ainoastaan taidekenttään. (Beuys & Schwarze 1972.) Hänen kuuluisa ajatuksensa oli, että kaikki voivat olla taiteilijoita ja kutsui omia teoksiaan sosiaalisiksi veistoksiksi.

Beuysin teoksessa ja siihen liittyvässä keskustelussa ilmeneekin mielestäni kantaaottavan taiteen luonne ja paikka yhteiskunnassa. Taide tulee olemaan aina läsnä ihmisten eri elämänalueilla ja voi tiukkasävyisestikin kritisoida yhteiskunnan rakenteita. Se on kuitenkin aina jollain tapaa osa sitä järjestelmää, johon jokainen meistä kuuluu.

4.3 Auttaako taiteilija vain itseään?

Omalla kohdallani aiheen valikoituminen juuri ruokaan vaikutti se epätoivo ja absurdiuden tunne, jota olen kokenut ilmiöön liittyen. Yksi keino jäsenellä tätä huolta, on tehdä aiheesta taidetta. Näin on varmasti käynyt monen muunkin

taiteilijan huolestuneille ajatuksille. Haluaisin uskoa, että ilmaisuni aiheesta herättäisi ajatuksia myös katsojassa ja aiheuttaisi mahdollisesti muutosta heidän toiminnassaan. Kovin usein kuitenkin taidenäyttelystä lähdettäessä vanhat rutinit ja tottumukset valtaavat taas arjen ja ruokakaupassa valinnat pysyvät ennallaan. Jos niin käy, olenko taiteilijana kriittistä taidetta tehdessäni auttanut vain itseäni?

Kriittisen taiteen tekijänä minun on hyvä pohtia asemaani maailmassa. Olen hyväonnissa länsimaalaisessa vähemmistössä. Tunne maailmantuskasta kohdistuu lähinnä asioihin, joita en koe todellisen konkreettisesti omassa elämässäni. Minulla on aina ollut ruokaa ja lämpöä ja suurimmat huoleni elämässä kohdistuvat lähinnä valintojen vaikeuteen. Jos kuitenkin haluan käsitellä maailmassa kokemaani vääryyttä, minun on otettava huomioon tietämättömyyteni toisaalla asuvien ihmisten todellisesta tilasta.

Hyvä esimerkki tästä on kehitysmaiden köyhyyden ja nälänhädän valokuvaaminen. Hollantilainen taiteilija Renzo Martens on tehnyt aiheesta valaisevan elokuvan Episode III: Enjoy Poverty (2008), jossa hän konkretisoi köyhyyden luonnetta ja länsimaalaisten osuutta köyhyyden ylläpitämisessä. Elokuvasta ilmenee, kuinka esimerkiksi länsimaalainen valokuvaaja hyötyy köyhyyden, nälänhädän ja epätoivon kuvaamisesta länsimaalaisiin lehtiin. Kuvien on oltava mahdollisimman sääliä herättäviä, kurjia, mutta samalla esteettisiä. Länsimaalainen kuvaaja saa tuntuvan palkkion kuvistaan, mutta esimerkiksi kuvattavat ihmiset eivät hyödy kuvista mitenkään. Martens yrittää saada paikallisia kuvaajia samanlaiseen asemaan, jotta he voisivat alkaa itse myydä kuviaan ja sitä kautta pyristellä pois köyhyydestä. Se ei kuitenkaan onnistu, sillä kuvakulmat ja röyhkeys eivät yllä siihen mitä länsimaalaiset lehdet haluavat.

Elokuvan länsimaalaiskuvaaja varmasti ajattelee tekevänsä hyvää paljastaessaan kurjuutta muulle maailmalle. Samalla hän kuitenkin ylläpitää stereotypiaa, jonka me länsimaalaiset olemme köyhien maiden ihmisistä muodostaneet. He ovat ja pysyvät uhreina ja tässä tapauksessa eivät edes itse voi olla kuvaamassa omien kyläläistensä köyhyyttä.

Auttaako valokuvaaja siis todellisuudessa kurjuutta kokevia ihmisiä vai ylläpitääkö hän vain omaa hyvinvointiaan saamalla elantoa toisten hädästä? Onko kriittisen taiteen polttoainetta maailman vääryys ja toisten epätoivo? Voiko kriittisen taiteen vaikutuksen havaita lähinnä puhtaamman omantunnon saavuttamisessa taiteilijalle itselleen vai hyötyykö asioiden esiin nostaminen myös muita? Varmasti esimerkkejä löytyy molemmista ja ehkä tärkeintä olisikin tiedostaa juuri se, miten taiteilija yrittää saada muutosta aikaan. Uusia näkökulmia jokaiseen asiaan on mahdollista löytää asiaan oikein perehtymällä. Kriittisen taiteilijan yksi tehtävä onkin löytää juuri nämä näkökulmat, jotka Martens toi valaisevasti esiin ja jotka yleisestä keskustelusta jäävät vähemmälle.

5 Vaikuttavinta on olla eri mieltä

5.1 Todellisuuden kummallisuus

Kun tarpeeksi kauan tarkastelee kriittisesti omaa ja muiden toimintaa, alkaa pää olla melko pyörällä. Mistä voisin löytää edes hieman tarttumapintaa, mikä antaisi uskoa vaikuttamisen voimaan ja parempaan tulevaisuuteen? Kiasmassa 2015 avautunut Eri mieltä, Nykytaiteen toisinajatteliijoita –näyttely antoi onneksi taas uskoa kriittiseen taiteeseen. Näyttely rakentui yhdeksäntoista kansainvälisen taiteilijan ja taiteilijaryhmän teoksista, joissa jokaisessa oli kiinnostava näkökulma johonkin tämänhetkiseen yhteiskunnalliseen aiheeseen. Näyttelyn vaikuttavat teokset olivat upeita esimerkkejä kantaaottavan taiteen voimasta. Monet teokset vaativat pysähtymään ja saivat katsojan kokemaan oman pienuutensa, mutta toisaalta pienen merkittävän osallisuutensa tähän maailmaan.

Erityisen hienon yhtymäkohdan löysin Mika Rottenbergin videoteoksesta, joka kuvasi absurdia liukuhihnaa (Kuva 9). Taiteilija on rakentanut outoja ympäristöjä, joissa erikoiset naiset tekevät surrealistista liukuhihnatyötä. Teokset ilmentävät kapitalismiin kuuluvaa liukuhihnamaista tuotantoa vailla käytännön hyötyä tai eloonjäämisen kannalta järkevää loppuhuodykettä. Erityisesti minua kiinnosti taiteilijan halu osoittaa, kuinka todellisuus on yhtä kummallista kuin fiktio. (Kiasma 2015, 148.)

Olen usein ihmetellyt omia ja muiden tottumuksia, rutiineja ja sitä, kuinka usein myös kuluttamamme hyödykkeet ovat surrealistisen epätodellisia. Missä vaiheessa ihminen on päätenyt itselleen ja luonnolle vahingolliseen tapaan toimia ja ajattelee sen olevan normaalia? Halusin toteuttaa ruokaan liittyvän teokseni, joka ilmentää juuri tällaista ajatusta todellisuuden kummallisuudesta.

Kuva 9. Still-kuvia Rottenbergin videoteoksesta Squeeze, 2010 (Andrea Rosen Gallery)

5.2 Tieto, ymmärrys ja esimerkillisyys

Kuten Eri mieltä, Nykyaiteen toisinajattelijoina -näyttelyn kuraattorit näyttelyn julkaisussa toteavat, taide on parhaimmillaan, kun sen annetaan ajatella itse ja esittää toisin, olla siis eri mieltä (Kiasma 2015, 13). Kun edellä pohdin, onko taiteella mitään vaikutusta ihmisten ajatteluun ja toimintaan yksi vastaus mielestäni löytyy juuri tästä näyttelystä. Vaikka yksittäinen kriittinen taideteos ei saisi ihmisiä pohtimaan ruokakaupassa tehtäviä valintoja syvemmin, teos voi tuoda esille aiheeseen liittyvän toisen puolen. Se voi omalta osaltaan näyttää totuuden suhteellisuuden: jokaiseen aiheeseen löytyy monia totuuksia ja joskus sitä ei kyetä tyhjentävästi edes ilmaista. Taideteos saattaa antaa rohkaisevan luvan myös katsojalle olla eri mieltä ja hyvässä tapauksessa näyttelykäynti mahdollistaa laajentuneen ja monipuolisemman ajattelun.

Tiedon lisääminen on myös yksi tärkeä elementti kriittisen taiteen vaikuttavuudesta. Esimerkiksi aikaisemmin mainitsemani taiteilijaryhmä Suophaterrorin kautta olen itse huomannut sen kaiken ahdingon, joka saamelaisilla on Suomen, Ruotsin, Norjan sekä Venäjän rajojen sisällä. Aiheesta uutisoidaan Etelä-Suomessa asuville melko vähän ja saamelaisen kulttuurin ja tiedon välitys esimerkiksi peruskoulussa oli mitätöntä. Vasta taiteilijoiden pisteliäät kannanotot aiheeseen liittyen saivat minut ja jotkut tuttavani tiedostamaan ongelman olemassaolon.

Toinen hyvä esimerkki löytyy moniulotteisesta tapahtumasta liittyen tapettiversioon, joka on tehty kuuluisasta Picasson Guernica maalauksesta. Goshka Maguca käsitteli aihetta valokuvateoksessaan Kiasman näyttelyssä. Kun Yhdysvallat perustelivat YK:ssa sotahyökkäysten aloittamista Irakiin vuonna 2003, taustalla ollut versio Guernicasta oli peitetty. Tapaus osoittaa, kuinka taideteos ei pystynyt estämään sotaa, mutta koska teoksen viesti sodanvastaisuudesta oli niin voimakas, teos oli peitettävä. Taideteos siis onnistui kyseenalaistamaan sotahankkeen vielä monen kymmenen vuoden jälkeenkin niin kärkkäästi, että teoksen läsnäolo tilassa oli sensuroitava. (Kiasma 2015, 110.)

Tiedon lisääntyessä toivottavasti myös ymmärrys kasvaa. Kuten Kiasman näyttelyn monista teoksista ilmenee, ongelmat johtuvat usein ymmärtämättömyydestä toisia ihmisiä, ihmisryhmiä ja luontoa kohtaan. Olemme taipuvaisia loke-roimaan itsemme ja oman ryhmämme erilliseksi muista ja oikeutamme näin pahat ajatukset ja teot toisia kohtaan. Taideteosten vuoksi ymmärrys myös esimerkiksi vähemmistöjen tunteita tai kokemuksia kohtaan voi lisääntyä.

Koska taiteilija ammattina on melko marginaalinen asia yhteiskunnassamme, myös jo taiteellinen toiminta voidaan nähdä melkoisena kannanottona. Taide maailmassa yli kahdeksan kuukauden mittainen pohdinta ja rakentaminen, tähdäten liikkuvan installaation onnistumiseen on normaalia. Yleisesti ajateltuna tavanomainen käytännön hyöty tai rahassa mitattava arvo toiminnalta puuttuu. Jos tällaisen linjaston rakentaminen uusien näkökulmien ja arvojen esiin saamiseksi voi jollain tapaa osoittautua kiinnostavaksi toiminnaksi myös toisenlaisten ammattien edustajille, on teoksen vaikuttavuus läsnä.

Pelkkään taloudelliseen hyötyyn sopeutumaton toiminta on omalta osaltaan laajentamassa ihmisten ajattelua: mihin kaikkeen pystyisimme, jos meidän ei olisi pakko noudattaa kulttuurimme ja talousjärjestelmämme nykyisiä lainalaisuuksia? Kun jokainen kertoisi olevansa eri mieltä jostain vallalla olevasta ajatuksesta, olisivat yleisimmätkin ajatukset myös vain yksi totuus muiden joukossa.

6 Yhteenveto ja pohdinta

Kuten suunnitteluvaiheessa ymmärsin, otin siis riskin aloittaessani projektini, sillä en ollut aikaisemmin rakentanut motorisoituja teoksia. Sain kuitenkin opinäytetyöohjaajakseni juuri oikean henkilön, Ilmari Grytan, jonka ahkeralla avustuksella sain ratkaistua teoksen teknisen toteutuksen. Suuren avun sain myös pajamestariltamme Nikolai Virolaiselta, jonka kanssa yhdessä pohdimme, kuinka teos olisi toteutettavissa.

Opin teosta tehdessäni paljon uusia rakentamisen tekniikoita ja tutustuin eri laitteisiin. Koettelin myös päättäväisyyttä ja kärsivällisyyttä hetkittäin äärimmilleen, sillä suuren liikkuvan teoksen työstö tulee olla mahdollisimman tarkkaa. Huolellisuus poistaa liikkeeltä kitkaa ja varmistaa teoksen toimivuuden. Olen teoksen lopputulokseen tyytyväinen ja pidän tärkeänä sitä, että selvisin hyvin uudesta haastavasta projektista.

Kirjallisen osuuden pohdinta avasi ajatteluani kriittisen taiteen luonteesta ja vaikuttavuudesta. Sain lähdeaineistostani paljon uutta tietoa ja näkökulmia jo alkaenelle ajattelulle kriittisen taiteen mahdollisuuksista. Koin tarpeelliseksi tarkastella taiteellista työskentelyäni tässä kohtaa kriittisesti. Tärkeä keino kehittyäkseni taiteilijana, on mielestäni kyseenalaistaa tekemiseni tarkoitus, tavat ja suunta. Hetkittäin äärimäinen kyseenalaistaminen voi syödä uskoa omaan taiteelliseen toimintaan. Tuntuu kuin omalla työskentelyllä ei olisi järkeä, eikä se tulisi hyödyttämään ketään. Kuitenkin silloin tällöin suuri merkityksellisyyden tunne ja sisäinen täydellinen onni valtaavat taiteilijan omia teoksia tehdessään ja kaikella on taas yllättävän paljon järkeä. Tällainen sykli omassa sisimmässä paitsi kuluttaa, myös antaa ajattelulle paljon uusia näkökulmia ja kehittää taiteellista toimintaa.

Löysin paljon vastauksia pohtiessani kriittisen taiteen vaikuttavuutta ja sitä, voinko yksittäisellä teoksellani saada aikaan muutosta toisissa ihmisissä. Kriittistä taidetta kyseenalaistetaan paljon, mutta ymmärsin sen kuuluvan sen luonteeseen. Joskus myös melko provosoiva tapa käsitellä aiheita ympärillämme saa tunteet pintaan, mikä on myös tällaisen taiteen tarkoitus. Oli kriittisestä taiteesta mitä mieltä tahansa, se tulee aina olemaan osa ihmisten toimintaa. Jos sen ääntä yritetään tukahduttaa, yleensä se nousee aina esiin uhmaamaan valalla olevia näkemyksiä. Tutkimiseni aiheesta kuitenkin jatkuu yhä, sillä kuten taiteen luonteeseen kuuluu, uusia suuntia on aina löydettävissä.

Teemu Mäen vertaus kriittisen taiteen luonteesta ilmentää jollain tapaa sitä lopputulosta, ehkä myös konkreettisesti, jonka halusin teoksestani tulevan esiin:

Kriittinen taide ei ole välttämättä terveellistä mutta pahanmakuista kalanmaksajöljyä. Se voi olla koskettavampaa ja hauskeempaa kuin välittömään mielihyvään tähtäävä viihde. Kriittinen taide pyrkii olemaan terveellistä, tuottamaan hyvää elämää, mutta se voi samaan aikaan myös olla hyvää elämää, maistua hyvältä. (Mäki 2009, 123.)

Kuvat

Kuva 1. Yksityiskohta teoksesta E133, s.10

Kuva 2. Yksityiskohta teoksesta E133, s.11

Kuva 3. Yksityiskohta teoksesta E133, s.11

Kuva 4. Installaatio E133 lopputyönäyttelyssä Imatran taidemuseolla, s.12

Kuva 5. Installaatio E133 lopputyönäyttelyssä Imatran taidemuseolla, koko: 550 cm x 150 cm x 85 cm, s.12

Kuva 6. Suopahaterrorin julkaisema julisteteos (Yle), s.14

Kuva 7. Esimerkki Internet-meemistä (Huumonen), s.18

Kuva 8. Kirje Raisiolta (Leinonen), s.24

Kuva 9. Still-kuvia Rottenbergin videoteoksesta Squeeze, 2010. (Andrea Rosen Gallery), s.28

Lähteet

Andersson, L. 2015. Kansalaistoiminta. Nykytaiteen museo Kiasma. Luento-
muistiinpanot.

Andrea Rosen Gallery <http://www.andrearosengallery.com/artists/mika-rottenberg/images#still-from-andquotsqueezeandquot-2010> Luettu 1.4.2016

Beuys, J & Schwarze, D. 1972. Report on a Day's Proceedings at the Bureau
for Direct Democracy. Teoksessa Bishop, C. 2006. Participation, Documents of
Contemporary Art. London: Whitechapel Gallery. Cambridge, Massachusetts:
The MIT Press, 120-124

Bishop, C. 2006. Participation, Documents of Contemporary Art. London: White-
chapel Gallery. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.

Group Material 1990. On Democracy. Teoksessa Bishop, C. 2006. Participation,
Documents of Contemporary Art. London: Whitechapel Gallery. Cambridge,
Massachusetts: The MIT Press, 135-137

Haapoja, T. 2014. Taiteen politisoituminen on kansalaisyhteiskunnan puolusta-
mista. <http://www.terikehaapoja.net/taiteen-politisoituminen-on-kansalaisyhteiskunnan-puolustamista/> Luettu 3.3.2016

Huumonen, H.

https://twitter.com/HannaHuumonen/status/603530390901501952/photo/1?ref_src=twsrc%5Etfw Luettu 28.3.2016

Jäntti, R. 2015. Varo itseäsi, nyt on ajateltava epäkohtia. Taide-lehti, 5/2015.

Karttunen, U. 2008. Aktivistinen taide, aikamme rappiotaide.
http://www.taidelehti.fi/arkisto/taide_4-08/artikkelit_4-08/aktivistinen_taide_aikamme_rappiotaide Luettu 18.3.2016

Kastemaa, H. 2013. Heta Kuchka ja ihmissuhteiden videot.
<http://kulttuurinavigaattori.blogspot.fi/2013/10/heta-kuchka-ja-ihmissuhteiden-videot.html> Luettu 18.3.2016

Kiasma 2015. Eri mieltä - Nykytaiteen tosinajattelijoita. Helsinki: Kiasma.

Larsen, L. 1999. Social Aesthetics. Teoksessa Bishop, C. 2006. Participation,
Documents of Contemporary Art. London: Whitechapel Gallery. Cambridge,
Massachusetts: The MIT Press, 172-183

Lehtola, V. 2015. Saamelaiskiista, sortaako Suomi alkuperäiskansaansa? Hel-
sinki: Into.

Leinonen, J. 2015. Tottelemattomuuden käsikirja. Helsinki: Kiasma.

Leinonen, J. <http://janileinonen.com/fi/#!/fi/elovena/> Luettu 19.3. 2016

Martens, R. 2008. Episode III: Enjoy Poverty -elokuva.

Mäki, T. 2009. Näkyvä pimeys. Helsinki: WSOY.

Nupponen, S. 2011. Taloussanomat. Aktivistit uhkaavat teloittaa Ronald Mc Donaldin.

<http://www.taloussanomat.fi/politiikka/2011/02/02/aktivistit-uhkaavat-teloittaa-ronald-mcdonaldin/20111614/12?pos=armpit> Luettu 13.3.2016

Rancéire, J. 2004. Problems and Transformations in Critical Art. Teoksessa Bishop, C. 2006. Participation, Documents of Contemporary Art. London: White-chapel Gallery. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press, 14, 83-93

Sarhimaa, J. 2015. Helsingin sanomat, Nyt-liite. Saamelaistaiteilijat ”pitävät panttivankeina” Suomen Saksan-lähetystä, koska hallitus petti lupauksensa.

<http://nyt.fi/a1305943605567> Luettu 18.2.2016

Tulusto, A. 2015. Yle. Taide nousee rahan alta ja keskustelu jatkuu!

<http://yle.fi/aihe/artikkeli/2015/04/17/taide-nousee-raham-alta-ja-keskustelu-jatkuu> Luettu 29.2.2016

Yle 2015

http://yle.fi/uutiset/suohpanterror_olqocajahus_sami_musea_siidii/8114368 Luettu 11.3.2016